

Contractwerk werkt!

Argumenten om contractwerk zinvol te houden

De afgelopen twintig jaar is contractwerk een vertrouwd gegeven geworden in de meeste basisscholen. Het biedt kansen tot variatie in het dagelijkse aanbod. Daar zijn we blij mee. Toch willen we onmiddellijk waarschuwen voor te veel optimisme. Contractwerk op zich is geen garantie voor beter onderwijs. Geen enkele werkvorm of organisatievorm kan die garantie geven. Wel biedt contractwerk unieke kansen om de betrokkenheid van leerlingen te verhogen en hoge betrokkenheid geeft een stevige basis voor diepgaand leren. Betrokkenheid is daarom een beter kwaliteitscriterium en zullen we altijd gebruiken om er de zinvolheid van contracten aan te toetsen. Met andere woorden: als leerlingen contracten saai vinden of oninteressant, verwarrend of chaotisch, voorspelbaar of routinematig, beknottend of fantasieloos, betekenisloos of niet relevant, dan moeten we ons vragen stellen en op zoek gaan naar maatregelen die de betrokkenheid verhogen.

Ludo Heylen
Jurn Van den Meerssche
Praktijkverhalen: Ellen Emonds

Wat is contractwerk?

“Contractwerk is een organisatievorm waarbij voor iedere individuele leerling een activiteitenpakket voor een bepaalde periode (bijvoorbeeld een week) formeel wordt vastgelegd. Voor de afwerking van het pakket krijgt hij/zij een bepaald deel van de werktijd (contractwerktijd) ter beschikking waarbij hij/zij relatief zelfstandig over de duur en de volgorde van de onderscheiden activiteiten kan beslissen.”

(Laevers, Heylen & Daniels, 2004, blz. 75)

Contractwerk is een *organisatievorm*...

Contractwerk is een manier van werken die het mogelijk maakt om de klas op een andere manier te organiseren. Het biedt een alternatief voor een klassikale aanpak die tegelijkertijd toch overzichtelijk en hanteerbaar is voor de leerkracht. Binnen de organisatievorm heeft de leerkracht aanknopingspunten om flexibel in te spelen op verschillen tussen leerlingen.

Met andere woorden: we kunnen binnen deze organisatievorm differentiatie waar maken.

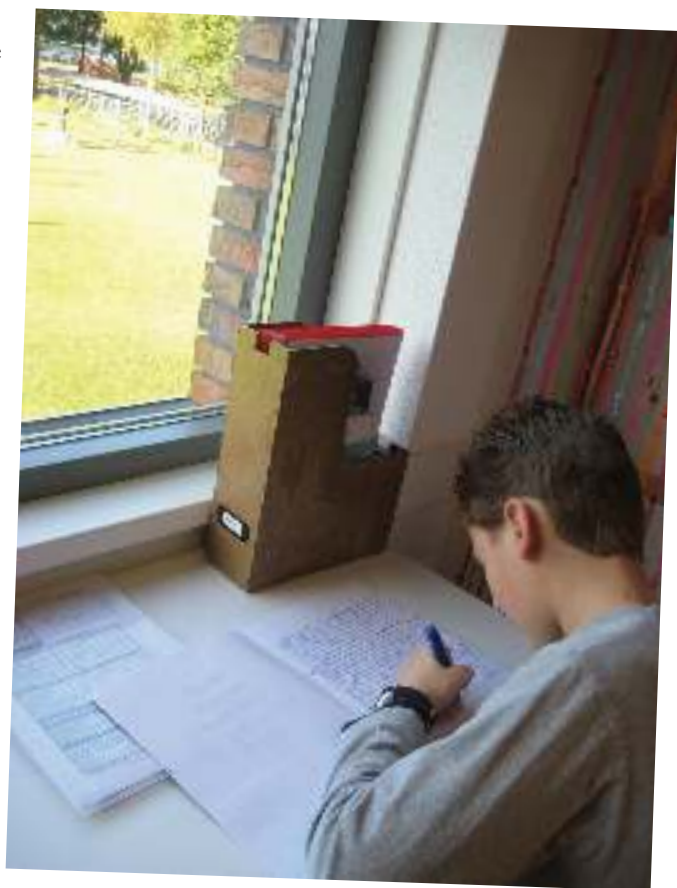
Waarbij voor ieder individuele leerling een *activiteitenpakket (contract)* voor een bepaalde periode formeel wordt vastgelegd (werktijd).

Iedere leerling krijgt een contract, waarop staat wat er binnen een afgesproken werktijd moet of kan worden gerealiseerd. Het is duidelijk dat er vooropgestelde verwachtingen zijn. Het contract is niet vrijblijvend. Maar het contract is ook een haalbare overeenkomst tussen twee partijen waarbij leerlingen zicht krijgen op wat er de volgende uren gaat gebeuren.

Waarbinnen hij/zij *relatief zelfstandig* over de duur en de volgorde van de activiteiten kan beslissen.

Kinderen zijn verschillend. Talenten bij de één zijn niet vanzelfsprekend ook aanwezig bij de ander. In groep 8 zijn de verschillen er ook. Ik heb 23 leerlingen en wil hen graag allemaal op eigen niveau, in hun eigen zone van naaste ontwikkeling laten werken. Toch valt het niet mee om voor ieder kind een apart contract te maken. Het moet voor een leerkracht haalbaar blijven om onderwijs op maat te bieden. Mijn uitgangspunt is altijd de gehele groep. Ik kijk naar wat er voor iedereen mogelijk is. Vanuit dat punt ga ik aanpassingen doen. Dat kan betekenen dat ik aparte contracten maak voor niveaugroepen. De snelle rekenaars met andere stof en juist voor die kinderen die gebaat zijn bij veelherhaling van de basis voorwaarden. Maar een aanpassing kan ook per kind, naar aanleiding van een kort gesprekje, door bijvoorbeeld wat taken weg te strepen. Het namelijk ontzettend demotiverend wanneer een leerling door zijn overvolle contract het nooit afkrijgt.

Wanneer leerlingen zicht hebben op wat er te gebeuren staat, kunnen ze zelf ook beginnen te plannen. Ze hebben de mogelijkheid om in te grijpen in welke onderwerpen eerst aan bod komen, in wat er eerst afgewerkt moet worden en hoeveel tijd ze daaraan kunnen of willen spenderen. Met andere woorden, leerlingen krijgen – beperkt of niet – grip op wat er gaat gebeuren. Ze krijgen hun eigen – psychologische – werkruimte.

Met contractwerk draagt de leerkracht een stuk van de organisatie, dus verantwoordelijkheid, aan de leerling over. Het niet meer precies kunnen voorspellen waarmee Jantje, Katrien, Véronique, Floris en Tanja donderdag van negen uur tot half tien bezig zullen zijn, brengt ons over de grens van een leerkrachtgestuurde aanpak. Wel wordt nog een grote mate van zekerheid ingebouwd op het inhoudelijke vlak: dat Jantje en Katrien en Véronique en de anderen tegen het einde van de week deze reeks activiteiten zullen hebben afgewerkt, is afgesproken, in een verbintenis of contract vastgelegd.

(Laevers, Heylen, Daniels, 2004, blz. 75)

Wanneer je met contractwerk aan de slag gaat, moet je er op durven vertrouwen dat kinderen in staat zijn hun werk serieus te nemen. Kinderen willen zich competent voelen, willen slagen in hun opdracht. Dus zullen zij zelf proberen om al hun taken af te krijgen. Dat betekent ook dat kinderen soms andere keuzes maken dan jij verwacht. Zo geef ik vaak een rekeninstructie en raad ik kinderen vervolgens aan om de verwerking van die instructie direct te maken. Een deel van de kinderen doet dat ook, maar een ander deel ook niet. Sommige kinderen willen daar liever na de pauze aan beginnen, anderen blijven het nog een paar dagen voor zich uitschuiven. Het is goed om met die kinderen op zoek te gaan naar de reden van het vooruitschuiven. Is het te moeilijk, te saai? Zit je nu niet op een goede plek, is het te onrustig in de klas? Door samen met hen hun aanpak te analyseren, krijgen zij ook weer meer inzicht in hun eigen handelen. Dat kan er voor zorgen dat ze het een volgende keer anders doen, of juist zo verder blijven gaan.

Wat is het verschil tussen contractwerk en hoekenwerk?

Bij contractwerk gaat het over een takenpakket waarvan een aantal opdrachten 'moeten' worden afgewerkt binnen een vooraf vastgelegde tijd. Het is een manier om met tijd om te gaan: leerlingen krijgen de mogelijkheid om zelf beslissingen te nemen over de tijd; zij bepalen wanneer ze welke opdracht uitvoeren.

Hoekenwerk is een organisatievorm waarbij leerlingen op een afgesproken plaats taken uitvoeren en vertrekt dus van de plaats waar je op een prettige manier kunt werken rond allerlei zaken. Het is een manier om leerlingen een fysieke ruimte te geven waarbinnen ze aan de slag kunnen. Hoekenwerk verwijst naar een leeromgeving waarin structuur wordt aangebracht, die kinderen en jongeren stimuleert om tot activiteit en zo tot leren te komen en waarbij een grote diversiteit aan inhouden en activiteiten aan bod kan komen. Binnen hoekenwerk kan het inoefenen van gekende materie aan bod komen, maar zeker ook het exploreren en experimenteren. In de praktijk zien we dat hoekenwerk erg vaak gebruikt wordt als een soort 'vrije activiteit' die een beroep doet op het vrije initiatief van kinderen. De opdrachten 'hoeven' niet uitgevoerd te worden, maar de keuzes die kinderen maken, worden wel opgevolgd. Je merkt aan de omschrijvingen al meteen dat beide organisatievormen perfect op elkaar aansluiten. Je kunt voor opdrachten binnen je contract leerlingen in hoeken laten werken; je kunt voor opdrachten in de hoeken met contracten werken.

Op het contract van groep 8 staan veel taken die passen binnen de vakken rekenen, taal, spelling, lezen en wereldoriëntatie. Er kan op verschillende manieren aan die taken worden gewerkt. Samen of alleen, uit een boek, op de computer maar ook vanuit een boek. Vooral de jongens uit mijn klas werken graag in de bouwhoek. In deze hoek staan grote kratten vol knex, lego, bionicle en bakken met kapla. We hebben een grote verzameling aan boekjes met voorbeelden, van simpel tot uiterst ingewikkeld. Werken in de bouwhoek is net zo'n serieuze taak als rekenen, echter is de bouwhoek niet verplicht. Je kunt ook voor de techniekhoeke kiezen (stroomkringen maken, lampjes laten branden) of de creatieve hoek (kleien, tekenen, kalligrafieren). Het is de bedoeling dat je iedere week in één van deze hoeken werkt. Je mag daarin je voorkeur hebben. De ontwikkeling van kinderen is enorm wanneer zij iedere week tijd krijgen om hun voorkeurshoek te kiezen.

Renzo en Quint maakten van Knex een vliegtuig, bouwden daar een motor in zodat de propellers konden draaien en zijn nu drie weken later bezig om Schiphol na te maken, inclusief een meter hoge vliegtoren van Kapla, een landingsbaan van karton, nog meer vliegtuigen en helikopters van Knex en bagagekarren van lego. Over het maken constructies en op schaal bouwen gesproken.

Hoekenwerk in de onderbouw

Laten we even een kijkje nemen in een kleuterklas. Hoekenwerk vindt zijn oorsprong in de kleuterschool, waar hoekenwerk een dagelijkse organisatievorm is.

Het zou weinig zin hebben om hoekenwerk te organiseren in een doorschuifstelsel (allemaal moet-taken die in volgorde uitgevoerd worden) bij 4-jarigen. Kleuters verplichten om na 20 minuten door te schuiven van de poppenhoek naar

de bouwhoek, van de bouwhoek naar de huishoek, van de huishoek naar ... Kleuters kiezen voor een activiteit, gaan ermee aan de slag en wisselen van taak wanneer ze geen uitdaging meer vinden in de gekozen activiteit. Rond het vrij kiezen van activiteiten heerst wel een groot misverstand. 'Wanneer kinderen uit zichzelf nooit voor een bepaalde activiteit kiezen, zullen ze het ook nooit leren.'

Een klassiek voorbeeld is het leren knippen. Kleuters mogen altijd kiezen en wanneer ze niet willen knippen, hoeft dat niet. Zullen ze het dan ooit wel kunnen? Wanneer een kleuter nooit uit eigen initiatief kiest voor een knipactiviteit, heeft het weinig zin om de schaar in zijn handen te duwen en er een verplichte activiteit van te maken.

Wel is het zinvol om een aantal zaken te bevragen:

- Kiest de kleuter niet voor deze activiteit omdat ze te moeilijk is?
- Wordt de activiteit niet gekozen omdat ze te weinig uitdagend is?

Zo kan het uitknippen van een 'patroon' of het uitknippen van 'Spiderman' voor het maken van een plakboek van superhelden een wereld van verschil zijn. De activiteit wordt dus in vraag gesteld om na te gaan waarom ze door de kleuter wordt vermeden. Misschien moet zelfs de schaar aanvankelijk nog aan de kant gelegd worden om de kleuter te kunnen uitdagen met ander materiaal voor de ontwikkeling van zijn fijne motoriek.

Hoeken in de klas

Hoeken bieden kinderen de kans om actief te werken. Zeg maar: experimenteren, exploreren, verkennen, verzamelen, spelend leren. Hoekenwerk biedt hen de mogelijkheid om materiaal te manipuleren, zelf iets te doen, actief aan de slag te gaan. Zeker wanneer er relatief weinig illustratiemateriaal aanwezig is, kun je via hoekenwerk toch alle kinderen met het materiaal laten werken, omdat je bijvoorbeeld via een beurtsysteem iedereen langs de hoeken kunt loodsen.

Hoeken hoeft je niet al te letterlijk te interpreteren. Een bank en een stoel met uitnodigend materiaal kan al volstaan. Je hoeft dus niet noodzakelijk over een groot lokaal te beschikken om van hoeken te kunnen spreken. Je vermijdt zelfs best dat je je hele lokaal moet herschikken om taken in hoeken te kunnen aanbieden.

Je kunt werken met:

- vaste hoeken die een langere periode in de klas open blijven:
een meethoek, een rekenhoek, een leeshoek ...;
- wisselende hoeken die beperkt open blijven:
een themahoek, een weekhoek, een kind -van-de-daghoek, een presentatiehoek.

Hoe zijn onze hoeken?

- Aantrekkelijk

Zien ze er de 'moeite waard' uit?

- Toegankelijk

Wanneer kun je ernaartoe?

Hoe kun je ernaartoe?

- Uitdagend

Valt er iets te beleven?

Is het er boeiend?

Is het aanbod op niveau?

- Gevarieerd

Zijn er verschillende types hoeken?

Worden er verschillende vaardigheden, leerstijlen of competenties aangesproken?

Worden er regelmatig nieuwe materialen aangeboden binnen de hoeken?

- Actiebevorderend

Kun je er experimenteren?

Kun je er iets doen?

Heeft de leerling er veel inbreng?

- Betekenisvol

Zijn ze zinvol of enkel een prettig tijdverdrijf?

Sluiten ze aan bij de leefwereld van de kinderen?

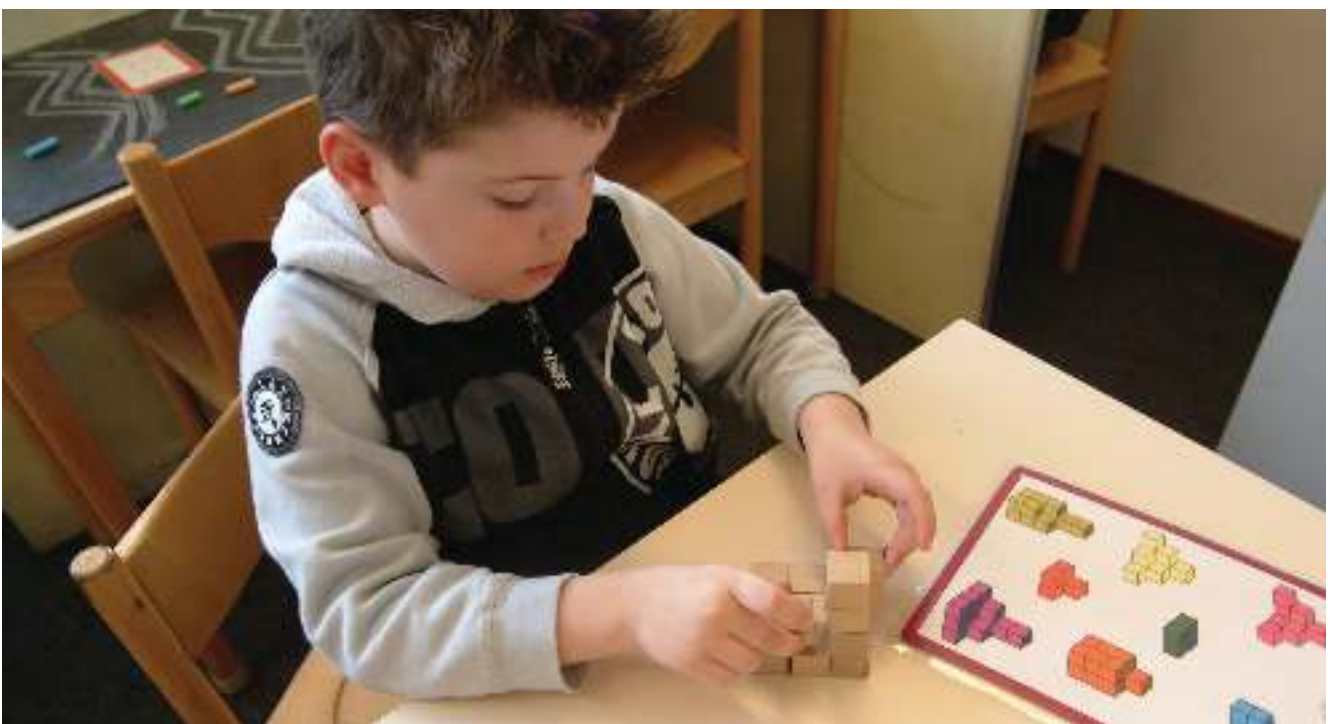
Sluiten ze aan bij de eindtermen?

- ...

Geen verarming van hoekenwerk en contractwerk

Het is oppassen geblazen dat hoekenwerk niet verarmd wordt tot het wekelijks speeluurje waar de activiteiten nog weinig relevant zijn voor wat in het programma (ontwikkelingsdoelen en eindtermen) staat. Hoekenwerk is dan eerder een prettig tussendoortje en je hoeft er niet al te veel van te verwachten. We zien nog te vaak dat hoeken gebruikt worden om leerlingen naartoe te sturen als ze klaar zijn met andere taken. Er zijn echter zo veel mogelijkheden die daardoor onbenut blijven. Via hoekenwerk kun je net zo goed een instructie geven of kinderen voorbereiden op een instructie die nog volgt. Tijdens het werken in hoeken onderzoeken de leerlingen bijvoorbeeld wanneer het lampje in de stroomkring brandt en welke materialen geleiders en isolators zijn. Na het hoekenwerk kunnen tijdens de WO-les de ervaringen van de kinderen besproken worden om tot een dieper inzicht te komen.

Maar ook contractwerk wordt weleens verengd tot een bundeltje werkblaadjes of onafgewerkte taken die de leerlingen in een volgorde naar keuze moeten afwerken. Contractwerk wordt dan gereserveerd voor het ernstige werk. Men ziet contractwerk dan als een inoefenmoment waarbij vooral pen- en papierwerk wordt verricht. (Er zijn boeiendere dingen in het leven van kinderen!) Om het 'leuker' te maken voegt men hier en daar spelletjes of kleurplaten aan de bundel toe. (Meestal echter alleen als een mag-taak, zodat je vooraf al kunt voorspellen dat bepaalde groepen leerlingen er nooit aan toe zullen komen.) Bovendien laat men contracten meestal individueel afwerken. Worden contracten op die manier ingevuld en georganiseerd, dan gaan ook hier gigantisch veel kansen verloren. En het mag duidelijk zijn dat we hier absoluut geen voorstander van zijn. Contractwerk moet meer zijn dan een takenbundeltje. Het moeten boeiende, uitdagende en leerrijke momenten zijn waar leerlingen intensief bezig zijn met leren en zich ontwikkelen. Geef hen ruimte voor

eigen accenten, voor ontdekking, voor creatieve oplossingen, voor probleemoplossend denken, voor samenwerkend leren en netwerking, voor experimenten. Met andere woorden laten hen voelen dat leren prettig is.

In groep 8 hebben we het over Nederlands-Indië. Tijdens klassikale momenten bespreken we wat er gebeurd is in de geschiedenis, maken we mindmaps en bekijken een presentatie. Op het contract staan verwerkingsactiviteiten. Een verhaal schrijven over onze vroegere kolonie, een interview afnemen met mensen die we kunnen benaderen via een speciaal netwerk, het tekenen van een stripverhaal, het in grafieken verwerken van de feiten, maar ook het werken in de themaboek. Daar liggen boeken, brieven en foto's. Maar er staat ook een laptop waarop je videofragmenten kunt bekijken en waar iedere keer een vervolgoopdracht bij aansluit. Je kunt hier alleen in werken, of met een maatje. Het aanbod is dus divers, het doel blijft hetzelfde.

Contractwerk als afwisseling

De meeste leerkrachten constateren dat het aanbieden van kansen tot zelfstandig werken op zich al betrokkenheidsverhogend is. Dat hoeft niet te verbazen. Ook in dagelijkse handelingen willen we steeds meer eigen keuzes kunnen maken en in ons eigen tempo de zaken aanpakken. We willen kunnen shoppen wanneer ons dat uitkomt en we doen het graag vanuit onze eigen interesses. Zo zal de ene wat langer blijven plakken op de kledingafdeling, de andere bij het fruit.

Een klassikale instructie biedt heel wat mogelijkheden en ook het klassikaal verwerken van oefeningen heeft op gepaste momenten echt wel zijn plaats binnen kwaliteitsvol onderwijs. Maar bij klassikaal werken moeten leerlingen heel vaak op elkaar wachten. Sommige leerlingen weten het antwoord, maar mogen nog niet antwoorden. Wanneer het in een klassituatie te vaak voorkomt dat leerlingen op elkaar moeten wachten, gaat er heel veel tijd verloren en daalt het rendement. Dat hoeft niet. Contractwerk kan immers een prima oplossing bieden. Leerlingen kunnen zelfstandig door de oefeningen gaan en in hun eigen tempo werken. Het blijft uiteraard belangrijk dat er voldoende variatie zit in het aanbod van het contract. Zijn de keuzes beperkt of niet attractief, dan kan er niet echt gekozen worden en is het risico op lage betrokkenheid groter.

Zelfsturing vergroten

Contractwerk biedt kansen om de zelfsturingmogelijkheden van leerlingen te vergroten. Die mogelijkheden worden door de jaren heen uitgebouwd. Het is immers de bedoeling dat er nieuwe stappen worden gezet en dat leerlingen in groep 8 veel verder staan dan de beginners bij de kleuters. Dat veronderstelt een aangepaste aanpak waarbij leerlingen groeien in:

- het efficiënt gebruiken van de toegemeten tijd;
- het maken van plannen;
- het maken van keuzes;
- het zoeken naar en vinden van oplossingen;
- het zoeken naar en vinden van eigen strategieën;
- het bedenken van eigen procedures;
- het efficiënt werken in een groep;

- het beheersen van sociale competenties;
- het beheersen van basiscompetenties.

Regelmatig pakken we in een bouwoverleg allemaal onze contractbrieven erbij. We bekijken samen hoe de contracten vormgegeven zijn en wat de doelen zijn. Waarin wordt er gedifferentieerd en hoe kunnen de doelen behaald worden. We stemmen samen af wat kinderen in welk jaar zouden moeten kunnen. Staan we daar allemaal achter, hebben we daar dezelfde ideeën over? Door daar met elkaar over te spreken komen we op één lijn, weten we weer wat we belangrijk vinden en in welke mate kinderen zich behoren te ontwikkelen. We zorgen ervoor dat we die doelen en stappen ook tot uiting laten komen in de moeilijkheidsgraad van de contractbrief.

Individualisatie en differentiatie

Op basis van studies rond intrinsieke motivatie weten we dat het belangrijk is om aanpassingen aan de mogelijkheden van kinderen te doen binnen een heterogene (klas)groep. De motivatie en betrokkenheid zullen hoog blijven als leerlingen op hun eigen niveau worden uitgedaagd. Contracten moeten dan ook werk maken van die differentiatie en op zoek gaan naar de individuele leernoden en -behoeften van leerlingen. Opvallend is evenwel dat de meeste leerkrachten enkel zoeken naar differentiatie op het vlak van aangeboden inhoud. Zo biedt men voor de ene leerling makkelijke oefeningen aan en voor andere leerlingen moeilijke. Maar heel vaak zijn de moeilijke oefeningen veel boeiender. We moeten dan ook op zoek gaan naar bijkomende invalshoeken om te differentiëren. We kunnen enkel de verschillen tussen leerlingen aanspreken als we veel variatie in de taken brengen. Zoals:

- Opgaven waarbij verschillende oplossingsstrategieën mogelijk zijn. Leerlingen kunnen oefeningen oplossen volgens eigen oplossingsstrategieën. Nadien worden leerlingen met verschillende oplossingsstrategieën bij elkaar gezet om hun ideeën uit te wisselen.
- Dezelfde opgaven, maar een andere context. Leerlingen krijgen dezelfde opgaven, maar kunnen voor de oplossing ervan een beroep doen op verschillende hulpmiddelen. De differentiatie bestaat erin dat niet iedereen dezelfde hulpmiddelen kan of mag gebruiken.
- Kiezen uit een aanbod van opgaven. Leerlingen kunnen zelf kiezen uit een vijftal opdrachten. Ze moeten wel binnen tien minuten een oplossing vinden. Leerlingen kiezen in functie van hun competenties en belangstelling (of spelen al dan niet op safe).

- Opgaven die telkens een beroep doen op andere leerstijlen. Leerlingen hanteren verschillende leerstijlen. Het is opvallend dat nogal wat schoolse taken altijd refereren aan dezelfde leerstijl (erg talig). Het is dan ook niet verwonderlijk dat steeds dezelfde leerlingen goed scoren. Door oefeningen in te lassen die andere leerstijlen vereisen, voelen meer leerlingen zich aangesproken. Oefeningen rond beelden, behendigheidsoefeningen moeten zeker een plaats krijgen. Om het in E.G.O.-termen te zeggen: we moeten werken aan en vanuit verschillende competentiedomeinen.
- Dezelfde opgaven, maar verschil in begeleiding. Leerlingen hebben niet allemaal dezelfde begeleidingsbehoefte. Sommige leerlingen werken het liefst zelfstandig; andere hebben juist nood aan een sterke houvast. Vooral in een beginfase is het belangrijk om te differentiëren naar begeleidingsbehoefte.

Welke taken binnen contractwerk?

Binnen contractwerk kunnen we globaal gezien een beroep doen op verschillende soorten taken. Belangrijk is dat we niet steeds dezelfde leerstijl aanspreken.

- Schoolse en speelse taken
Sommige kinderen zijn dol op de traditionele schoolse taken; andere zweren bij eerder speelse taken. In een rijk aanbod heb je beide nodig.

Een gezonde verhouding tussen schoolse en speelse taken is 50/50.

- Open en gesloten taken
Open taken stimuleren meer het nemen van verantwoordelijkheid en beantwoorden aan een behoefte om autonoom

tot een oplossing te komen. Gesloten taken zijn eerder interessant voor faalangstigen.

Ook hier is een gezonde verhouding 50/50.

- Individuele en groepstaken
Binnen contractwerk hoeven niet alle taken individueel te verlopen, integendeel. De ideale verhouding is ook hier 50/50.
- Zelfstandig op te lossen taken en begeleide taken
De bedoeling is dat kinderen groeien in het nemen van verantwoordelijkheid en het zelfstandig werken. In groep 3 kan de verhouding 15/85 een vertrekpunt zijn, maar op het eind van de basisschool moeten we evolueren naar 90 % zelfstandig op te lossen taken. Zelfstandige taken betekent geenszins uitsluitend individuele taken. Het kan net zo goed gaan om het zelfstandig werken in groep.
- Moet- en mag-taken
Moet- en mag-taken regelen de tempoverschillen

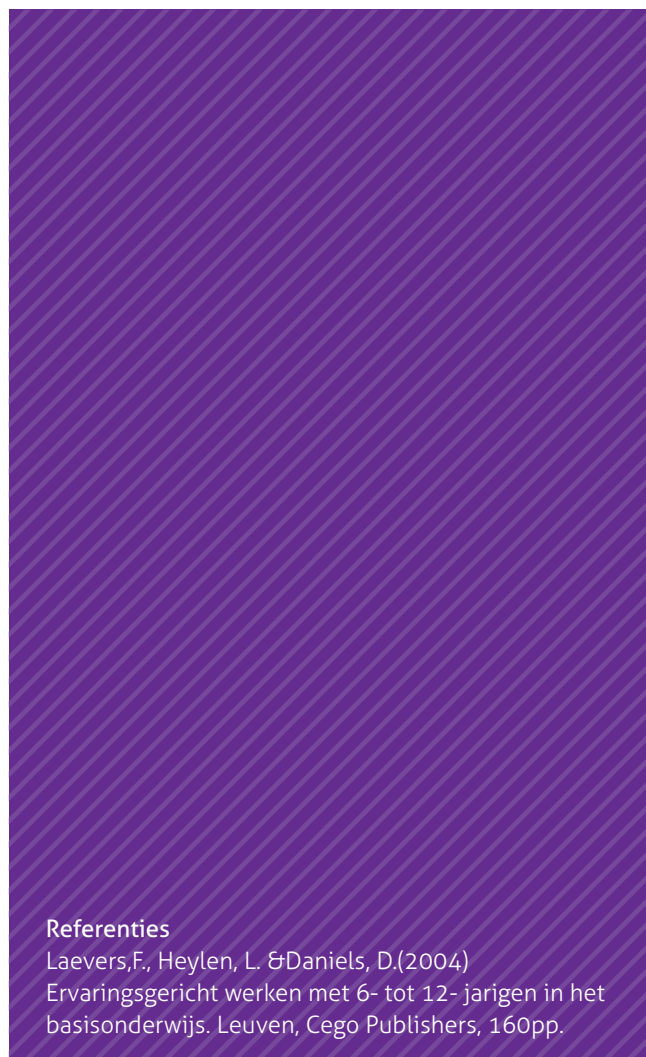
tussen leerlingen. Door mag-taken in te voegen kun je de verschillen opvangen.

De ideale verhouding tussen moet- en mag-taken is 40/60, dus meer mag- taken dan moet-taken. Vaak zien we in de realiteit net het omgekeerde. We pleiten voor meer mag-taken, zodat ook tragere leerlingen binnen elk contract tot mag-taken komen.

Bovendien gaan we ervan uit dat leerlingen – als ze de kans krijgen – ook zullen kiezen voor wat wij traditioneel belangrijk vinden. We hebben nu immers de neiging om van alles wat wij belangrijk vinden moet-taken te maken. Door echter meer keuzes aan te bieden en de mag-taken uit te breiden geven we leerlingen de kans om zelf te kiezen voor wat wij belangrijk vinden. De ervaring leert trouwens dat leerlingen wel degelijk kiezen voor dergelijke moet- taken.

Waar moet het naartoe?

Elk contractwerk moet werk maken van differentiatie. Een contractwerk waarbij niet op de een of andere manier rekening wordt gehouden met de verschillen tussen de leerlingen is geen goed contractwerk. Uiteraard kunnen leerkrachten groeien in het gedifferentieerd werken en moeten ze daarvoor ook de tijd krijgen, maar het uiteindelijke doel van contractwerk is beter te kunnen omgaan met en gebruik te kunnen maken van de diversiteit in de heterogene groep.

Referenties

Laevers, F., Heylen, L. & Daniels, D. (2004) Ervaringsgericht werken met 6- tot 12- jarigen in het basisonderwijs. Leuven, Cego Publishers, 160pp.